

ESPECIALITZACIÓ TURÍSTICO-RESIDENCIAL I OCUPACIÓ URBANA AL LITORAL DE TARRAGONA

Salvador Anton i Clavé¹

RESUM: *Especialització turística-residencial i ocupació urbana al litoral de Tarragona.*

El litoral de les comarques que integren el Camp de Tarragona i el Baix Penedès és, sens dubte, l'espai més dinàmic del sud de Catalunya. Diversos factors - naturals, demogràfics i econòmics - en són la causa. En aquest article s'analitza l'especialització turística-residencial i el nivell d'ocupació urbana d'aquest segment de costa. La valorització d'aquesta ha ocasionat la creació d'un espai turística-residencial de recepció amb característiques específiques. Aquesta dinàmica de transformació s'ha vist acompanyada, entorn de Tarragona, per la implantació d'indústries petroquímiques.

PARAULES CLAU: *Turisme, costa, Tarragona.*

ABSTRACT: *Touristic-Residential specialization and urban occupation of the seaboard of Tarragona.*

Without doubt the coastal area formed by the districts that constitute the "Camp de Tarragona" and "Baix Penedès" is the most dynamic of southern Catalonia. Various factors - natural, demographic and economic - are the cause. In this article touristic-residential specialization and the level of urban occupation of this segment of the coast are analyzed. The assessment of this has given rise to the creation of a touristic-residential area of reception with specific characteristics. These dynamics of transformation have been accompanied by the establishment of oil-chemical industries in the surroundings of Tarragona.

KEY WORDS: *Touristic-residential, Coast, Tarragona.*

1. Departament de Geografia. Centre Universitari del Camp de Tarragona. Universitat de Barcelona.

El litoral de les comarques que integren el Camp de Tarragona i el Baix Penedès (MAPA 1) és, sens dubte, l'espai més dinàmic del sud de Catalunya. Diversos factors - naturals, demogràfics i econòmics - en són la causa. En aquest article s'analitza l'especialització turística-residencial i el nivell d'ocupació urbana d'aquest segment de costa. Actualment els seus 89.92 Km de longitud, amb 61.28 Km de platja, estan intensament urbanitzats.

L'any 1986, en els 12 municipis que formaven aquest sector costaner hi residia el 52.11% de la població del Camp de Tarragona i el Baix Penedès (equival al 33.81% del total d'habitants de la província de Tarragona) i s'hi localitzaven el 65.35% dels habitatges. Ara bé, malgrat l'actual concentració, històricament, com ha indicat Tomàs Vidal, "el poblament, a excepció de la ciutat de Tarragona, s'ubicà perfectament a una respectuosa distància del litoral fugint del paludisme i de les razzias dels corsaris. Ha calgut esperar, pràcticament, l'era del turisme de masses perquè prosperés realment el poblament arran de mar." (VIDAL, 1989: 68).

De fet, la recent i accelerada posada en valor d'aquest segment de costa està estretament vinculada a les estratègies productives dels agents econòmics dedicats a les activitats turístiques i immobiliàries. Aquesta posada en valor ha generat profundes transformacions econòmiques, socials i espacials. En concret, ha ocasionat la creació d'un espai turístico-residencial de recepció amb característiques específiques. Aquesta dinàmica de transformació s'ha vist acompanyada, malgrat que circumscriu el fenomen només a l'entorn de la ciutat de Tarragona, per la implantació d'indústries petroquímiques a la zona.

1. L'espai turístic de recepció

Tot i que a priori, gairebé qualsevol espai és susceptible de ser valorat com a recurs turístic, les zones costaneres de l'Europa Occidental mediterrània han estat tradicionalment els espais turístics de recepció per excel·lència. Des de la segona meitat del segle XVIII, quan la moda turística de l'aristocràcia britànica era passar l'hivern a les localitats litorals de la Costa Blava francesa (LOZATO-GIOTART, 1990: 27), fins a l'actualitat, amb més de 120 milions de turistes internacionals provinents majoritàriament dels països més urbanitzats i industrialitzats del nord d'Europa - dades de 1987 -, les costes mediterrànies han estat els eixos de la més gran concentració turística mundial. Tant i més si a aquestes xifres s'hi afegeixen tots els fluxos de turisme interior i residencial no comptabilitzats en les estadístiques internacionals a l'ús.

A efectes analítics, però, cal tenir en compte que la funcio-nalització turística d'un espai litoral implica "convertir-lo en un medi de producció específic del

qual se'n puguin aprofitar certs recursos geofísics que conté" (SANCHEZ, 1985: 107). Per tant, comporta l'aprofitament de les seves característiques ambientals en una combinació adequada per al seu ús i consum i provoca la seva transformació per tal que l'aprofitament sigui possible. L'orientació productiva de la seva dinàmica turística i la profunditat de la seva especialització funcional depenen de processos històrics i de les relacions econòmiques i de poder que s'estableixen entre els agents amb capacitat d'intervenció.

1.1. Paràmetres de l'oferta d'allotjament

Tenen la consideració de municipis turístics aquells que, per aflluència estacional, presenten una població flotant notablement superior a la resident i en els quals, a fi de permetre una ocupació temporal, hi ha una capacitat d'allotjament turística i de segona residència sensiblement superior a la resultant de l'ocupació dels habitatges principals. D'una manera indicativa es pot dir al respecte que la Llei Municipal i de Règim Local de Catalunya (Art. 72.1) considera com a tals municipis turístics aquells on "la mitjana ponderada anual de població turística és superior al número de residents i el número d'allotjaments turístics és superior al número d'habitatges de residència primària".

Tal com s'observa en la Taula 1.1, tots els municipis de la costa del Camp de Tarragona i el Baix Penedès, excepte la pròpia ciutat de Tarragona, tenen un volum de població flotant superior a la resident. La Taxa de Funció Turística, definida l'any 1967 per Pierre Defert, relaciona aquestes dues magnituds.

Els valors referits a població flotant i a població màxima s'han de considerar amb certes precaucions donat que, de moment, no hi ha estimacions definitives al respecte. En aquest cas les xifres expressen la mitjana de les estimacions indirectes realitzades en els documents i fonts citades. Es pot suposar que els resultats en alguns casos estan clarament sobrestimats, com per exemple a Vila-seca i Salou. De fet, per a aquest municipi, les sèries consultades són singularment disperses.

Els valors es podrien afinar en cas que es disposés d'estadístiques fiables sobre l'estructura de l'oferta d'acolliment. Tanmateix, només hi ha dades precises i actualitzades respecte a la capacitat d'allotjament en hotels i campings. Aquestes mancances són especialment greus si es té present que a la costa de Tarragona predominen precisament les formes d'allotjament turístic de caràcter residencial. La Taula 1.2 recull una estimació de l'estructura de l'oferta turística d'aquests municipis l'any 1990.

TAULA 1.1. Població resident, flotant i màxima als municipis litorals de Tarragona. 1986

Municipis	P. resident	P. flotant	P. màxima	TFT
Vandellòs	4338	11048	15386	254.67
Mont-roig	4738	58596	63334	1236.73
Cambrils	13752	84565	98317	614.91
Vila-seca i Salou	17506	242712	260218	1386.44
Tarragona	106495	18795	125290	17.64
Altafulla	1427	14150	15577	991.59
Torredembarra	5838	37295	43133	683.82
Creixell	632	19200	19832	2569.96
Roda de Berà	1765	27680	29445	1568.27
El Vendrell	13448	47052	60500	349.88
Calafell	5859	77850	83709	1328.72
Cunit	1237	31295	32532	2529.90
TOTAL	177035	670238	847273	378.59

Font: CDIC, 1988 i elaboració pròpia a partir de DIPUTACIÓ DE TARRAGONA, 1988a i 1988b i dades proporcionades directament pel Consorci d'Aigües de Tarragona.

TAULA 1.2. Estimació de l'estructura de l'oferta turístic-residencial l'any 1990 en % de places.

Municipis	Hotels	Campings	Apartaments i Segones residències
Vandellòs	3.2	10.9	85.9
Mont-roig	1.6	31.2	67.2
Cambrills	5.4	7.9	86.7
Vila-seca i Salou	12.1	6.6	81.3
Tarragona	4.3	21.4	74.3
Altafulla	2.7	13.5	83.8
Torredembarra	1.3	7.5	91
Creixell	0.2	36.6	63.2
Roda de Berà	0	25.9	74.1
Vendrell	2.4	5.9	91.7
Calafell	2.4	0.7	96.9
Cunit	0.4	0.8	98.8
TOTAL	3	14.1	82.9

Font: Elaboració pròpia a partir de MTTC, 1990, DIPUTACIÓ DE TARRAGONA, 1988a i Quadre 1.4.

1.2. L'especialització turístic-residencial

Així doncs, el fenomen característic de la zona és l'ocupació d'espai amb finalitat turístic-residencial. En relació a aquesta tipologia d'oferta, es pot reconstruir l'estructura de l'habitatge en els municipis litorals fins l'any 1983.

Observant la Taula 1.3 es fa palesa la magnitud d'aquesta forma d'allotjament. Es posa de manifest el comportament singular, en aquest marc, de la ciutat de Tarragona, que no és possible catalogar estrictament com a turística malgrat el volum de la

seva oferta en nombres absoluts. De fet, la indústria petroquímica que es localitza en el seu entorn immediat ocupa 13 km² (un 20% de la comarca del Tarragonès) i produeix més de 15 milions de tones de productes diversos donant feina directa a unes 6.500 persones i indirecta a unes altres 25.000 (AEQT, 1990: 15). Val a dir encara, respecte a aquesta ciutat, que el 47.25% dels seus habitatges secundaris es localitzen en un dels 9 districtes en què estava dividida l'any 1981. En concret en el districte localitzat a l'espai oposat a la implantació petroquímica.

TAULA 1.3. Ús dels habitatges dels municipis litorals del CdT -BP. 1983.

Municipis	1ª Resid.	2ª Resid.	Vacants	THS	THNP
Vandellòs	1028	1563	75	152.04	159.34
Mont-roig	1211	4287	53	354.01	358.38
Cambrills	3329	6449	3194	193.72	289.67
Vila-seca i Salou	5020	16343	2112	325.56	367.63
Tarragona	33009	3573	8888	10.82	37.75
Altafulla	343	1300	213	379.01	441.11
Torredembarra	1625	4691	784	288.68	336.92
Creixell	161	1204	75	747.82	794.41
Roda de Berà	455	2523	77	554.51	571.43
Vendrell	3516	7390	1661	210.18	257.42
Calafell	1393	9604	1424	689.45	791.67
Cunit	304	4625	656	1521.38	1737.17
TOTAL	51394	63552	19212	119.76	157.14

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'INE, 1983 i ARGANY, 1985.

Per tal de donar una visió sintètica, en el quadre s'hi han recollit dues taxes significatives. La THS (Taxa d'Habitatges Secundaris) resulta de fer el quocient dels habitatges de segona residència per 100 entre els habitatges de primera residència. En destaquen els elevats valors dels municipis de Cunit, Creixell, Calafell i Roda de Berà, però, singularment, el de Cunit amb 1521 residències secundàries per cada 100 habitatges principals.

La THNP (Taxa d'Habitatges No Principals) resulta de considerar com a residències de susceptible ús recreatiu tant les secundàries com les vacants. El procediment per a efectuar el càlcul és anàleg a l'emprat en el cas de la THS. Aquesta taxa es justifica en tant que és sabut que un dels motius de valoració errònia de les xifres de segona residència en els municipis costaners és causat pel fet de comptabilitzar segones residències com a vacants (ARGANY, 1984:

TAULA 1.4. Increment del parc d'habitatges als municipis litorals del CdT-BP. 1983-1989.

Municipis	1983	1984-89	1989	Increment(%)
Vandellòs	2666	277	2943	10.39
Mont-roig	5551	1390	6941	25.51
Cambrils	12972	4466	17438	34.43
Vila-seca i Salou	23475	6745	30220	28.73
Tarragona	45470	2428	47898	5.34
Altafulla	1856	642	2498	34.59
Torredembarra	7100	1796	8896	25.29
Creixell	1440	664	2104	46.12
Roda de Berà	3055	1457	4512	47.69
Vendrell	12567	3703	16270	29.47
Calafell	12421	3450	15871	27.77
Cunit	5585	3126	8711	55.97
TOTAL	134158	30144	164302	22.47

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'INE, 1983 i ARGANY, 1985 i Habitatges iniciats i acabats, Diversos anys.

10-11). Com és d'esperar, les THNP són significativament més altes que les THS.

Aquests índexs es veurien substancialment incrementats si s'incloués l'augment que ha sofert el parc residencial d'aquests municipis entre 1983 i 1989. Tanmateix, les estadístiques disponibles no contemplen, entre les variables que inclouen, la referida a l'ús dels habitatges. Tot i això, es pot apuntar, com recull la Taula 1.4, un increment espectacular de la capacitat residencial de la zona. Tenint en compte que no s'ha correspost a un increment paral·lel de la població, es pot suposar que bona part d'aquests habitatges són, funcionalment, turístico-residencials i, en alguns casos, apartaments de lloguer que, igualment, tenen una funció turística.

Cal dir, per a reforçar aquesta hipòtesi, que els habitatges acabats en els municipis costaners entre 1981 i 1988 representen, sobre el total d'habitatges acabats a les comarques del Baix Camp, el Tarragonès i el Baix Penedès, en termes relatius, un 58.3%, un 94.0% i un 94.4% respectivament (OLIVERAS, 1989). Cal deixar clar, també, que aquesta forma de creixement implica un gran impacte territorial en forma de consum d'espai. Impacte agreujat pel fet que, per la seva pròpia ocupació temporal, els usuaris solen ser poc exigents pel que fa a la qualitat del producte urbà, en tant que els defectes d'urbanització només els han de patir transitòriament.

És així que, si bé és cert que el litoral representa simbòlicament per al turista el revers de la ciutat i de

TAULA 1.4. Increment del parc d'habitatges als municipis litorals del CdT-BP. 1983-1989.

Municipis	1983	1984-89	1989	Increment(%)
Vandellòs	2666	277	2943	10.39
Mont-roig	5551	1390	6941	25.51
Cambrils	12972	4466	17438	34.43
Vila-seca i Salou	23475	6745	30220	28.73
Tarragona	45470	2428	47898	5.34
Altafulla	1856	642	2498	34.59
Torredembarra	7100	1796	8896	25.29
Creixell	1440	664	2104	46.12
Roda de Berà	3055	1457	4512	47.69
Vendrell	12567	3703	16270	29.47
Calafell	12421	3450	15871	27.77
Cunit	5585	3126	8711	55.97
TOTAL	134158	30144	164302	22.47

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'INE, 1983 i ARGANY, 1985 i Habitatges iniciats i acabats, Diversos anys.

l'ambient urbà, s'ha urbanitzat tant que, perdent la seva especificitat, veu amenaçada la seva vocació inicial.

2. L'ocupació urbano-turística de l'espai litoral

El procés d'urbanització de la costa s'ha fonamentat, paritàriament, en l'actuació dels agents econòmics privats i en l'actitud de l'administració. L'estratègia dels primers ha consistit en l'expansió d'un producte centrat en la necessitat d'acollir una demanda creixent. Aquesta demanda està formada, bàsicament, per dos segments de consumidors diferenciats. En concret, es pot distingir el turista-itinerant, del turista-resident (SÁNCHEZ, 1985:104). El consumidor itinerant, que és el turista en el sentit estricte de la paraula, no estableix vincles territorials amb l'espai que visita i genera formes de producció

de sòl basades en la realització de negocis que, habitualment, es consideren turístics (agències de viatges, hotels, apartaments de lloguer, sistemes de transport, etc). El consumidor resident, de la seva banda, ocasiona una funcionalització econòmica de l'espai de caràcter diferent. Donat que la seva estratègia consisteix a repetir la freqüentació a un determinat espai, se n'apropia d'una porció. Per aquest motiu, els agents econòmics orientats a satisfer les necessitats d'aquesta mena de consumidors, basen la seva estratègia productiva en la configuració d'un altre tipus de negocis que, habitualment, s'anomenen immobiliaris (promoció, construcció, intermediació, venda d'habitatges, etc.).

La diferenciació d'aquests dos tipus de demanda és fonamental a l'hora d'analitzar l'espai residencial

d'acollida del Camp de Tarragona i el Baix Penedès i les pautes de conducta diferencials que, en ocasions, adopten els agents econòmics vinculats a un i altre sector. També a nivell urbanístic s'observen estratègies contrastades. En concret, per esmentar el fenomen més representatiu, la fórmula de producció d'espai residencial que es coneix amb el nom d'urbanització està explícitament vinculada a estratègies d'ocupació del sòl pròpies dels agents immobiliaris.

De fet, per al Camp de Tarragona i el Baix Penedès, l'ocupació del sòl amb finalitat turística de caràcter residencial ha estat el factor dominant. Per tant, la dinàmica immobiliària ha prevalgut sobre la turística. Unicament als municipis del sud de Tarragona, especialment a Vila-seca i Salou i a Cambrils, i, malgrat el major nombre de places turístic-residencials, a El Vendrell, a Calafell i a Tarragona, es detecten formes de producció turístic-itinerants significatives. Paral·lelament, la dinàmica ha tendit a maximitzar la urbanització minimitzant l'urbanisme.

El planejament urbanístic generalment ha ratificat les fórmules d'expansió urbano-turístiques que s'han anat dibuixant sobre el territori. La racionalització dels usos del sòl, l'articulació de la planificació econòmica amb estratègies de desenvolupament urbà, la configuració d'espais residencials harmònics amb els recursos geofísics on s'enclaven i la preservació dels propis recursos (la seva pèrdua es pot computar com un cost social que ha d'assumir el conjunt de la població), han estat objectius de poca realització.

Tant és així que, en funció de les pautes d'actuació habituals, s'ha arribat a una situació de costos reversibilitat, amb efectes negatius sobre la pròpia rendibilitat del producte construït i amb problemes de congestió, desarticulació, infradotació i baixa qualitat urbana.

Tot i que altres factors han intervingut en la configuració de l'actual espai litoral, posar de relleu aquells elements estratègics que vinculen l'activitat turística i residencial amb el territori és, com a mínim, convenient. Especialment tenint en compte que l'espai acostuma a ser el gran absent en les xifres de producció, fluxos i dinàmica turística que habitualment es difonen quan, precisament, és el seu gran protagonista.

2.1. El paper del planejament urbanístic en la transformació del litoral

Els primers documents d'ordenació generals (PGOU) dels municipis de la costa del Camp de Tarragona i el Baix Penedès apareixen durant la dècada dels anys seixanta amb referència explícita al requeriment regulador de la Llei del Sòl del 1956 (Quadre 2.1). Això no obstant, les iniciatives més antigues són prèvies als primers PGOU. Es tracta de promocions urbanístiques en forma de Plans Parciais (PP) impulsades per la descoberta, com a negoci, de

la vessant immobiliària de l'activitat turística i per la necessitat de potenciar les economies municipals. De fet, la pròpia LS-56 contemplava l'aprovació i realització de PPs malgrat la inexistència d'una figura de planejament general. La permissivitat dels ajuntaments durant aquesta fase inicial explica l'elevat nombre d'urbanitzacions particulars amb grans carències, encara avui, quant a zones verdes, equipaments i infraestructures comunitàries.

A tall indicatiu, la Taula 2 recull també el nombre d'iniciatives desenvolupades abans de l'aprovació de les primeres figures de planejament global de cada municipi amb la consignació de la seva dimensió.

Bona part dels plans parcials previs a l'ordenament general han vist consolidada definitivament la seva execució en dates ben recents. En aquest sentit es pot esmentar el cas del Creixell on, amb un PGOU no adaptat a la Reforma de la Llei del Sòl de 1975, es van actuar, prèviament a aquest Pla, un total de 80.52 Ha de sòl en forma de PP. A més a més, en aquest municipi, PPs com per exemple La Masó (8.2 Ha), aprovat l'any 1961 i modificat l'any 1973, compta amb l'aprovació definitiva del seu Projecte d'Urbanització (PU) l'any 1981. Un segon cas, entre altres, és el del PP Puerto Romano (7.6 Ha), també al Creixell, aprovat l'any 1966 i que no va comptar amb PU fins l'any 1983 (va veure modificades les seves ordenances l'any 1982 i l'any 1984 encara va patir una altra modificació puntual).

Donada la seva recurrència, no cal insistir en dinàmiques com aquestes. Tanmateix, és necessari fer-les explícites de cara a il·lustrar el sentit inicial dels processos d'ocupació turístic-residencial de la costa de Tarragona i la realitat territorial que han hagut d'abordar les figures de planejament posteriors. Tant i més si es té present que un dels principals problemes de l'ordenació urbana actual és com fer front als condicionants de l'estructura territorial preexistent i al deteriorament de les àrees consolidades per la urbanització. Evidentment, la solució no hauria de passar únicament per la predació de noves superfícies no ocupades.

Pel que fa a les figures de planejament vigent, es detecta una significativa diversitat de ritmes i enfocaments. En els casos en què els plans han estat revisats, tot i que s'han restringit les previsions maximalistes de sòl residencial fetes en els documents anteriors, es tendeix a no posar obstacles al desenvolupament de sòl turístic-residencial. Per a explicar-ho, s'acostuma a aduir la supeditació de les figures actuals al llast que representen, en l'estructuració del territori, les herències del desenvolupament urbà realitzat durant la dècada dels seixanta. Tanmateix, la manca de tractament específic per al sòl no urbanitzable, la carència de mesures efectives de protecció del paisatge i del patrimoni, la

TAULA 2. Cronologia de figures de planejament. Es recull la data d'aprovació definitiva.

Municipis	Acol·lits a LS-56				Acol·lits a LS-75			
	A	B	C	D	E	F	G	H
Vandellòs	5	72.5	PGOU-75	-	-	PGOU-81	PGOU-87 ¹	3
Mont-roig	8	38.6	PGOU-65	-	-	PGOU-84	-	2
Cambrils	2	96.9	PGOU-63	PGOU-75	-	-	-	10
Vila-seca i Salou	2	22.1	PGOU-63	PGOU-75	-	NS-90	-	- ²
Tarragona	4	216.1	PGOU-73	-	-	PGOU-84	-	3
Altafulla	0	0.0	PGOU-64	PGOU-69 ³	-	PGOU-84	-	3
Torredembarra	0	0.0	PGOU-63	-	-	PGOU-82	-	2
Creixell	6	80.5	PGOU-76	-	-	-	-	8
Roda de Berà	6	251.1	-	-	DSU-85 ⁴	NS-86	NS-88 ⁵	2
El Vendrell	18	306.9	PGOU-67	-	-	PGOU-82	-	1
Calafell	11	- ⁶	PGOU-68	-	NC-80	PGOU-895	-	-
Cunit	12	272.3	PGOU-69	-	-	PGOU-83	-	-

(A) Nombre de figures de planejament parcial aprovades prèviament al primer document d'ordenació general.

(B) Superfície en hectàrees de les figures de planejament parcial.

(C) Document de planejament sota la vigència de la Llei del Sòl de 1956.

(D) Revisió del document de planejament sota la vigència de la LS-56.

(E) Document de planejament sota la vigència de la Revisió de la Llei del Sòl l'any 1975.

(F) Revisió del document de planejament sota la vigència de la LS-75.

(G) Altres documents.

(H) Nombre de modificacions puntuals del document de planejament vigent.

(1) Revisió del PAU i adaptació a la Llei de Mesures.

(2) Entre 1980 i 1989 s'havien aprovat 17 modificacions puntuals del PGOU-75.

(3) Canvi de zonificació.

(4) Els anys 1965 i 1979 la CPU de Tarragona va denegar l'aprovació de sengles PGOUs.

(5) Aprovació definitiva un cop corregides les errades materials.

(6) Dades no disponibles.

Font: Elaboració pròpia.

voluntat de no fer front decididament a les taques de sòl urbanitzat sense empara legislativa, l'excessiva prudència de les administracions en no lesionar drets adquirits, el manteniment d'unes pautes d'expansió excessives (especialment en forma de SUP i SUNP en municipis on el sòl urbà està feblement ocupat) són indicacions significatives, en bona part dels casos, de la inexistència d'un veritable replantejament dels documents d'ordenació urbana.

Pertant, generalment, les revisions del planejament no han posat les bases que haurien de fer possible la vertebració i requalificació de l'espai turístic litoral. És clar que el primer i bàsic impediment que té aquest objectiu és l'atomització de l'espai de planificació i, subsidiàriament, la discrecionalitat que ha tingut tradicionalment l'administració municipal pel que fa al disseny del seu territori. Aquests dos factors més la flexibilitat de l'ordenació i els dèficits de gestió, han facilitat el manteniment d'una producció de sòl intensa, amb elevats índexs d'edificació, sovint amb tipologies poc adients, i segons els mateixos objectius que en èpoques anteriors: creació d'ocupació, elevació del nivell de renda, ni que sigui a efectes estadístics, i captació de recursos.

2.2. Problemes d'ordenació territorial

Les formes d'implantació urbano-turístiques i el marc legal que ha acompanyat el seu desenvolupament a la costa del Camp de Tarragona i el Baix Penedès han dissenyat un territori complex. D'una manera sintètica, es pot abordar la seva estructura a partir d'uns pocs elements.

Pel que fa a l'expansió del teixit urbà s'observa la segmentació dels municipis litorals en diversos nuclis. Les úniques excepcions són Cambrils, Tarragona, Torredembarra, Calafell i Cunit, que, o inicialment ja presentaven desenvolupaments sobre la franja de costa o que, en cas de presentar una estructura prèvia bipolar, els pols han estat connectats amb l'expansió urbano-turística a causa de la proximitat entre el desenvolupament litoral i l'interior.

Es detecten, en tots els casos, processos d'extremada pressió urbana sobre la franja marina, encara que amb diferents ritmes i intensitats. El planejament, generalment, els ha reforçat. De fet, municipis com Vandellòs, Mont-roig i Vila-seca i Salou, amb capital a l'interior, han vist com els centres motors de l'activitat s'han desplaçat al litoral.

En el darrer cas, fins i tot, l'espai urbà costaner s'ha segregat de l'antiga estructura municipal.

Són sectors d'expansió litoral lineal extremadament densificada als de Cunit, Calafell, El Vendrell, Roda de Berà, Salou i Cambrils. Altres formes d'expansió són els desenvolupaments interiors. Els processos més intensos d'aquestes característiques es troben als municipis del Baix Penedès (amb ocupació de sectors de municipis de segona línia de mar) i a Altafulla i el Creixell.

Els condicionants físics d'aquest procés han estat, més que la pròpia morfologia, els sistemes viaris de la zona. En tres sentits: (1) Com a eixos a l'entorn dels quals basculen les promocions turístico-residencials (per exemple, en diferents trams de la N-340 o en sectors interiors d'El Vendrell). (2) Com a tanques limitadores dels processos d'expansió (per exemple, la pròpia carretera N-340 a Cambrils). (3) Com a obstacles a la integració de l'estructura urbana (per exemple, les línies de ferrocarril que recorren la zona).

De fet, l'expansió s'ha realitzat bàsicament amb la formulació de PPs o a partir de la legalització, a través del planejament, d'implantacions i urbanitzacions funcionalment equivalents. Presenta, com a principals elements característics: una intensa inadequació de les reserves d'equipaments i zones verdes respecte de la capacitat demogràfica de les àrees urbanitzades, una multiplicació innecessària d'estructures ramificades i en fons de sac, la realització d'actuacions contigües inconnexes, un disseny del viari intern excessivament serpentejant, una inadequada jerarquització dels sistemes de comunicació externs, amb dèficits importants en el disseny dels sistemes generals i, genèricament, un consum indiscriminat de sòl tant i més greu pel fet que sovint les actuacions només s'han executat parcialment.

Per tant, el model d'ocupació turística es caracteritza per la dispersió. L'ocupació de l'espai s'ha fet a través d'actuacions autònomes. Les il·lustracions més clares d'aquest fenomen es detecten en el "contínuum sense continuïtat" que va des d'Altafulla a Roda de Berà. A més, a causa de la manca d'accessibilitat entre les diferents actuacions, les vies de comunicació suprazonals han d'adoptar funcions pròpies de sistemes locals de connexió.

Pel que fa a la tipologia edificatòria s'observa una total absència d'anàlisi morfològica. Són habituals les solucions d'edificació en pantalla a primera línia, la interrupció de les visuals naturals i la barreja de volums. Es produeix l'efecte que s'ha vingut a denominar pol·lució arquitectònica. Els resultats són especialment inadequats en algunes de les actuacions desenvolupades per fases, amb contrastos tipològics a causa de la producció diferida en el temps (especialment detectables en els municipis del Baix Penedès).

Per altra banda, és habitual la importació i estandarització de models arquitectònics, en ocasions explícitament inadequats (per exemple, sostres de pissarra en residències unifamiliars d'estil alpí). Es detecta una clara tendència a la profusió d'estereotips mancats de qualitat estètica, a la indiferenciació del producte urbano-turístic i a la banalització de les especificitats de la zona.

Finalment, si s'avalua la recepció de la urbanització per part del medi s'observa que l'ocupació del front de mar, amb la consegüent destrucció de l'estructura oberta de les platges i la seva privatització de facto, no és només un fenomen històric de la fase inicial del desenvolupament turístic sinó que s'està produint actualment a Vandellòs, a Torredembarra o al Creixell, per posar tres exemples clars. De forma similar, la urbanització i l'agressió d'espais litorals humits en forma d'abocaments de residus o de la seva funcionalització com a aparcament es dona als aiguamolls de Torredembarra i el Creixell.

De fet però, el propi planejament ha propiciat aquesta ocupació exclusivista i irracional del front de mar. Unicament el 14.35% de la franja de 500 m compresa entre el mar i el límit de la zona d'influència del domini públic marítimo-terrestre, està classificada com a Sòl No Urbanitzable.

En un altre sentit, la urbanització i parcel·lació desordenada de boscos i l'expansió residencial han degradat les escasses afloracions rocoses de la costa del Camp de Tarragona (Roc de Sant Gaietà, Cap Gros, Punta de la Mora i Cap de Salou, bàsicament). L'ocupació extensiva i amb elevades intensitats dels territoris amb pendent, a part de ser un problema per la seva complexitat normativa i pels conflictes que genera en la interpretació de les ordenances urbanístiques, implica generalment també, impactes irreparables com l'ocultació de la pròpia estructura morfològica natural.

Cal indicar finalment, el problema de la manca d'un tractament adequat dels sistemes de desguàs en tot el litoral. L'edificació sovint s'ha realitzat a nivells molt poc elevats sobre el nivell del mar, en zones maresmoses i properes a barrancs i s'originen problemes d'evacuació en els casos d'intensa precipitació.

Això sense fer esment dels problemes medioambientals propis de totes les àrees urbanes com són la contaminació per les aigües residuals, l'increment de residus sòlids o la sobreexplotació dels aqüífers (parcialment resolt amb el minitrasvasament de l'Ebre), entre altres, i dels problemes derivats de la construcció d'obres artificials en la línia de costa (bàsicament ports). Tot plegat, el resultat de créixer sense haver analitzat abans quina és la capacitat de càrrega del territori que s'ha pretès urbanitzar.

El principal efecte directe de la inadequació entre la infraestructura turística-residencial i l'entorn és el deteriorament del paisatge. Des d'un punt de vista productiu, aquest fet implica el deteriorament d'un dels principals recursos de la pròpia activitat turística. Tanmateix, "la lògica del consum d'espai que es dona en aquest context considera el paisatge un subproducte del procés d'ocupació, sotmès als imperatius de la rendibilitat directa i a curt termini". (HERCE, 1977: 53).

3. Cap a un nou model d'espai turístic-residencial

Davant d'aquesta realitat i partint del coneixement de les estratègies econòmiques que l'han fet possible, sembla perfectament assumible la necessitat de transformar el model d'implantació del producte residencial-turístic en el territori. De fet, els criteris d'ordenació i els objectius de desenvolupament territorial recollits a les memòries d'alguns dels documents de planejament més recents semblen invocar aquesta mena de raonaments. Tanmateix, tant la pròpia dinàmica productiva del sector immobiliari com l'ocupació urbana real han tendit a desmentir aquest lloable propòsit d'alguns plans. Sembla, doncs, que la materialització dels programes de la planificació vigent no s'ha orientat explícitament cap a una reformulació efectiva del fenomen immobiliari-turístic.

Els costos socials i medioambientals que comporta aquesta dinàmica, que no són internalitzats en els comptes d'explotació dels promotors, i l'escassa socialització, encara avui, dels beneficis generats (que, en tot cas, se cenyeix a l'adequació d'espais marginals o perifèrics com a zones verdes i al manteniment dels recursos bàsics però, només en comptades ocasions, a generar infraestructures que incideixin efectivament sobre el potencial de desenvolupament d'un espai concret) impliquen la necessitat que el sistema immobiliari-turístic es plantegi, des dels documents de planificació, més com un factor de qualificació de l'espai que no pas com un mecanisme de creixement. En aquest sentit, els dos reptes centrals són, per una banda, com instrumentalitzar la reorientació d'àrees impactades i amb profundes inèrcies productives i disfuncionalitats estructurals i, en segon lloc, com finançar els costos que han de suportar les administracions municipals per tal de mantenir d'una manera acceptable uns recursos (geofísics i complementaris de lleure) i un producte urbà complex. Cal tenir en compte que aquest finançament actualment es fonamenta en bona part en els ingressos fiscals que perceben els ajuntaments a conseqüència de la pròpia dinàmica immobiliària que es dona en el seu territori.

Annex: quantificació de les superfícies de sòl classificat per municipis.

TAULA 3.- Percentatges de sòl programat respecte la superfície total de cada municipi segons la figura de planejament vigent.

Municipis	A	B	C	D	E	F	G	H
Vandellòs	10360	4.32	1.35	0.43	2.54	1.16	0.96	-
Mont-roig	6369	23.21	1.66	17.47	4.08	-	21.83	-
Cambrils	3476	43.29	4.94	38.35	-	4.94	15.69	1.54
Vila-seca i Salou	3670	29.94	14.27	15.67	-	6.05	5.86	-
Tarragona	6624	18.05	9.99	7.48	0.58	16.64	13.85	14.07
Altafulla	609	32.50	20.92	7.29	4.29	3.72	17.82	-
Torredembarra	858	54.09	38.12	13.64	2.33	5.24	21.36	3.32
Creixell	1037	77.24	9.93	67.31	-	7.62	13.41	-
Roda de Berà	1623	22.00	19.59	2.41	-	0.24	15.47	-
El Vendrell	3603	25.12	11.42	6.29	7.71	2.85	23.31	0.29
Calafell	1984	43.19	23.99	16.53	2.67	1.81	-1	-
Cunit	971	54.272	46.85	7.41	-1	-	47.69	-

(A) Superfície municipal en hectàrees.

(B) % Sòl d'ús residencial.

(C) % SU d'ús residencial.

(D) % SUP/SAU/SRU d'ús residencial.

(E) % SUNP d'ús residencial.

(G) % Sòl desenvolupat amb PP d'ús residencial.

(H) % Sòl desenvolupat amb PP d'ús industrial.

(1) Dades no disponibles.

(2) Superfície de SUNP residencial no disponible i, per tant, no computada.

FONT: Elaboració pròpia

BIBLIOGRAFIA

- AEQT (1990) "Las industrias químicas". A: *Tarragona Municipal*, IV: 15.
- ARGANY, I (1984) *La segona residència a Catalunya*. Barcelona.
- ARGANY, I (1985) *Us dels habitatges acabats a les comarques de Catalunya (1981-1983)*. Barcelona.
- BARBA, R i PIÉ, R (1988) "Espontaneísmo, recursos y problemas del turismo costero catalán". A: *Urbanismo. COAM*, 4: 40-46.
- CALS, J (1986) "Turismo y territorio: los términos de una dialéctica". A: *Ecología, economía y turismo en el Mediterráneo*. Benidorm. pp. 153-162.
- CDIC (1988) *Padrons municipals d'habitants de 1986*. Barcelona.
- DIPUTACIÓ DE TARRAGONA (1988a) *Invertir en turisme*. Tarragona.
- DIPUTACIÓ DE TARRAGONA (1988b) *Estudi d'infraestructura municipal*. Tarragona. (No publicat). *Habitatges iniciats i acabats en els municipis i comarques de Catalunya*. (Diversos anys). Barcelona.
- HERCE, M (1977) "El consumo del espacio en las urbanizaciones de segunda residencia en Cataluña." A: *Ciudad y territorio*, 3: 45-56.
- INE (1983) *Censo de viviendas de España*. Madrid.
- Llei 8/1987, de 15 d'abril, Municipal i de Règim Local de Catalunya.
- LOZATO-GIOTART, JP (1990) *Geografía del turismo*. Masson. Barcelona.
- MTTC (1990) *Hoteles, cámpings, apartamentos*. Madrid.
- OLIVERAS, J (1989) "Urbanización y turismo en la zona costera catalana." A: XI Congreso Nacional de Geografía. Comunicaciones. III. Madrid. pp. 346-356.
- OLIVERAS, J i ROQUER, S (1990) "Le littoral méridional de la Catalogne. Agriculture, tourisme, industrie: un partage difficile de l'espace." A: *Géographie d'une Espagne en mutation. Prospections Aériennes II*. Madrid. pp. 53-72.
- SÁNCHEZ, J-E (1985) "Por una geografía del turismo del litoral. Una aproximación metodológica." A: *Estudios Territoriales*, 17: 103-122.
- SMITH, SLJ (1989) *Tourism Analysis*. London.
- VERA, JF (1988) "Crisis del poblamiento turístico en el litoral mediterráneo español: consideraciones sobre su ordenación y rehabilitación." A: *Urbanismo. COAM*, 4: 6-15.
- VIDAL, T (1989) "La població litoral catalana". A: CIRIT *El front marítim català*. Barcelona. pp. 60-78.

MAPA 1. MARC TERRITORIAL D'ANÀLISI.
TARRAGONA.

--- Límit del Camp de Tarragona i el Baix Penedès.
— Límit administratiu dels municipis litorals.

- 1 Vandellòs
- 2 Mont-roig del Camp
- 3 Cambrils
- 4 Vila-seca i Salou
- 5 Tarragona
- 6 Alta-fulla
- 7 Torredembarra
- 8 Creixell
- 9 Roda de Berà
- 10 El Vendrell
- 11 Calafell
- 12 Cunit

